

Rapport 07

Oktober 2022

Exploratief onderzoek en procesevaluatie van de delictgerichte contextbegeleiding binnen het jeugddelinquentierecht

Onderzoeker: Sofie Mathieu¹
Promotor: Prof. dr. Stefaan Pleysier¹
Copromotor: Prof. dr. Johan Put^{1,2}

¹ Leuvens Instituut voor Criminologie (LINC), KU Leuven

² Instituut voor Sociaal Recht, KU Leuven

Samenvatting (download hier het [rapport](#))

1. Situering

De inwerkingtreding van het Jeugddelinquentiedecreet in september 2019 vormde het startpunt voor de uitvoering van de delictgerichte contextbegeleiding (DCB) in de praktijk. Zestien diensten werden gesubsidieerd voor in totaal 89 modules DCB. In 2022 werd dit aanbod nog uitgebreid tot 23 diensten en 107 modules. Deze modules kunnen ingezet worden in de vorm van een autonome, ambulante reactie op een jeugddelict, of in combinatie met een gesloten begeleiding in een gemeenschapsinstelling (GI).

Dit onderzoek startte twee jaar na de uitrol van DCB in de praktijk. Enerzijds schetst het een beeld van de verschillende methodieken die de zestien 'oorspronkelijke' diensten inzetten en evalueert het de implementatie van deze methodieken in de praktijk. Anderzijds worden ook afgelopen trajecten in beeld gebracht.

2. Doelstellingen

Dit onderzoek omvat een exploratief onderzoek en procesevaluatie van de DCB. Het omvat drie opeenvolgende stappen. In een eerste stap van het onderzoek wordt op een exploratieve manier een beeld geschetst van de verschillende methodieken die de zestien diensten inzetten en van de uitrol van deze methodieken in de praktijk. Deze beschrijving vormt de basis voor een procesevaluatie (stap 2) waarin wordt nagegaan in hoeverre programma-integriteit wordt nagestreefd en behaald.

Zowel de sterktes en goede praktijken, als de valkuilen en uitdagingen van DCB in de praktijk worden daarbij belicht. In een derde, en laatste fase worden (een selectie van) de afgelopen trajecten in beeld gebracht en geanalyseerd. Er wordt zicht verkregen op: het profiel van de jongeren die instromen, de feiten die aanleiding gaven tot de aanmelding, de trajectkenmerken en het resultaat van de begeleiding. Daarbij wordt tevens aandacht geschonken aan hoe de verschillende betrokken partijen de begeleiding ervaren.

3. Onderzoeksvragen

Elk van de drie stappen beantwoordt een reeks onderzoeksvragen:

Stap 1: Beschrijving en inventaris van methodieken en praktijken

- Welke methodieken zetten de zestien diensten in voor de delictgerichte contextbegeleiding?
- Hoe worden deze methodieken in de praktijk gebracht? Wat zijn eventuele verschillen (en verklaringen daarvoor) tussen de methodiek 'zoals voorgeschreven' en de methodiek zoals 'uitgerold'?

Stap 2: Procesevaluatie

- Gebeurt de uitrol van de methodieken voor delictgerichte contextbegeleiding zoals bedoeld en beschreven? In hoeverre wordt dus programma-integriteit nagestreefd en behaald?
- Wat zijn op basis van de analyse en procesevaluatie, goede praktijken en aandachtspunten inzake de uitvoering van delictgerichte contextbegeleiding?

Stap 3: Analyse van (een selectie van) trajecten

- Wat is het profiel van de jongeren en de aanleiding (feiten) van aanmelding voor een delictgerichte contextbegeleiding?
- Wat zijn de trajectkenmerken (duurtijd tussen aanmelding en opstart; duur van de begeleiding; intensiteit en frequentie van begeleidingen)?
- Hoe verloopt de instroom/doorstroom/uitstroom bij gedeelde trajecten (combinatie GI/DCB en uitstroom GI/doorstroom DCB)?
- Hoe verloopt het delen van informatie in de gedeelde trajecten?
- Welke indicaties zijn er op vlak van doelbereiking/resultaat van de delictgerichte contextbegeleiding?
- Wat zijn de verwachtingen en ervaringen met betrekking tot het proces, bij cliënten (jongeren, ouders en opvoedingsverantwoordelijken), aanbieders (zestien diensten) en GI?

4. Methode

Het verkennend onderzoek (stap 1) ving aan met een analyse van de formulieren kandidaatstelling. Vervolgens werd een digitale vragenlijst verstuurd naar de zestien diensten. De vragenlijst werd opgebouwd vanuit de verschillende elementen van een methodiek (Foolen et al., 2011; Kenniscentrum Sport & Bewegen et al., 2021b). Onduidelijkheden en bijkomende vragen werden opgevangen door een aanvullende mondelinge bevraging bij de verantwoordelijken van elke dienst. De resultaten uit deze schriftelijke en aanvullende mondelinge bevraging leidde tot een methodiekbeschrijving per dienst. In een focusgroep met consultants van de Sociale dienst jeugdrechtbank werd dieper ingegaan op de rol die zij opnemen binnen de DCB.

De procesevaluatie (stap 2) vloeit voort uit het verkennend onderzoek en werd uitgevoerd op de resultaten die uit de eerste stap voortkwamen.

De trajecten werden in beeld gebracht (stap 3) door een grondige analyse van een selectie van individuele dossiers. Op basis van vier criteria (regionale spreiding, type dienst, gebruikte methodiek en grootte van de dienst) werden tweemaal zes diensten geselecteerd. Voor de dossieranalyse werden zes diensten geselecteerd die inzage verschaften in 38 afgelopen, geanonimiseerde, dossiers DCB. Ontbrekende informatie of onduidelijkheden in de dossiers werden opnieuw opgevangen door een aanvullende mondelinge bevraging bij de diensten. De gegevens over het profiel van de jongere en de trajectkenmerken werden aangevuld met registratiegegevens uit BinC, DoMinO en INSISTO. Voor de interviews met de cliënten werden zes andere diensten geselecteerd. Zij gaven de contactgegevens door van 8 cliënten die een DCB hebben doorlopen en bereid waren om deel te nemen aan een interview. Naast cliënten werden ook de zestien diensten opnieuw geïnterviewd over hun ervaring met het proces van DCB. Een focusgroep met medewerkers van de gemeenschapsinstellingen (GI) liet toe om meer te weten te komen over hun ervaring over de samenwerking met de diensten in gedeelde trajecten. De verschillende onderzoeksmethoden in de derde stap van het onderzoek, maken het mogelijk om een beeld te schetsen van het profiel van de jongeren die instromen in DCB, de feiten die aanleiding gaven tot de aanmelding, de trajectkenmerken, de wijze van instroom, uitstroom en samenwerking bij gedeelde trajecten, het resultaat van de begeleiding en de ervaringen van de verschillende betrokkenen.

5. Resultaten

Methodieken en praktijken van DCB

Uit het verkennend onderzoek blijkt dat de meeste diensten voor de DCB elementen halen uit verschillende methodieken, modellen en benaderingen. De vaakst genoemde methodieken of modellen zijn het Goof Lives Model (dertien diensten), Nieuwe Perspectieven bij Terugkeer (tien diensten), Signs of Safety (acht diensten), Nieuwe Autoriteit en Geweldloos Verzet (zeven diensten), het Risk Need Responsivity-model (zeven diensten) en Signs of Success (vijf diensten). Multidimensionele Familietherapie, Multisysteem Therapie en Acceptance and Commitment Therapy (ACT) worden elk eenmaal vermeld. Slechts twee diensten geven aan dat zij volledige programma-integriteit van één methodiek nastreven. De overige veertien diensten combineren elementen uit bestaande methodieken, modellen én praktijkkennis tot hun eigen methodiek. Daarbij voeren zij één of meer reeds bestaande methodieken grotendeels uit zoals voorgeschreven of ze nemen slechts enkele elementen uit de voorgeschreven methodieken over.

De verschillen tussen de voorgeschreven methodieken en de praktijk van DCB hebben betrekking op alle elementen van de methodiek. De diensten richten zich tot ruimere problemen en een ruimere doelgroep dan waarvoor de methodieken of modellen bedoeld zijn. Daarnaast voegen zij soms doelstellingen toe aan het programma, wat zich vertaalt in verschillen op het vlak van inhoud van de methodiek. De voorgeschreven begeleidingsduur en intensiteit worden in de praktijk eveneens soms aangepast. Niet alle medewerkers blijken bovendien voldoende opgeleid te zijn in de methodieken die binnen een dienst worden ingezet.

Deze verschillen komen voort uit het gegeven dat de diensten grote inspanningen doen om een aanbod te voorzien voor alle jongeren die DCB opgelegd krijgen. Ze willen daarbij op maat van de cliënt werken en tegemoetkomen aan de verwachtingen uit het decreet over het delict- en herstelgericht werken en

het betrekken van de ouders. In de literatuur zijn er verschillende visies te vinden over de mate waarin programma-integriteit nagestreefd dient te worden. Enerzijds tonen bronnen aan dat er een verband bestaat tussen de mate van programma-integriteit en de effectiviteit van een interventie. Anderzijds wijzen andere bronnen erop dat behandeldifferentiatie bijkomende positieve effecten oplevert. De twee visies sluiten elkaar niet uit, maar wijzen op het belang om voldoende stil te staan bij de theoretische onderbouwing van de methodiek en om de werkzame, onmisbare elementen van de methodiek te identificeren.

Individuele trajecten DCB

Wat het **profiel** van de jongeren binnen DCB betreft, ging het de afgelopen jaren voornamelijk over jongens tussen 15 en 17 jaar. De meerderheid van hen was van Belgische origine (74 procent) en had het Nederlands (eventueel in combinatie met een andere taal) als thuistaal (81 procent). Er blijkt wel een stijging te zijn in het aantal jongeren dat instroomt in DCB en een andere thuistaal heeft dan het Nederlands. Op vlak van dagbesteding blijkt de meerderheid van de jongeren (74 procent) deeltijds of voltijds naar school te gaan. Zij doen dat voornamelijk in een BSO-richting (44 procent), gevolgd door deeltijds onderwijs of leertijd (21 procent), TSO (17 procent), BUSO (12 procent) en ASO (3 procent).

De gegevens die een beeld weergeven van de thuissituatie tonen dat een toenemend aandeel van de jongeren in het kerngezin (37 procent) of in een éénoudergezin bij de moeder (28 procent) verblijft. Bij een vierde van de jongeren zou sprake zijn van schulden binnen het gezin. Alle gezinsleden blijken bij 90 procent van de jongeren in goede lichamelijke en geestelijke gezondheid te verkeren. Bij het grootste deel van de cliënten bestaat de inkomensbron uit voltijdse (en deeltijdse) arbeid en voor een beperkter deel uit een vervangingsinkomen. Van de ouders behaalde tenslotte 60 procent minstens een diploma middelbaar onderwijs.

Uit de dossieranalyse bleek dat vaak een combinatie van meerdere feiten **aanleiding** gaf tot een aanmelding bij DCB. Bij 55 procent van de jongeren is er sprake van (een verdenking van) handel, gebruik of bezit van drugs. Deze feiten gaan al dan niet gepaard met eigendomsdelicten en persoonsdelicten.

De **trajectkenmerken** van DCB die dit onderzoek in kaart brengt zijn de wachttijd, de begeleidingsduur en de intensiteit en frequentie van de begeleiding. Uit de registratiegegevens en dossieranalyse blijkt dat er sprake is van een groeiende wachtlijst voor DCB, maar dat er grote verschillen bestaan tussen diensten en zelfs tussen dossiers. Ook de duur en de intensiteit van de trajecten blijkt te verschillen tussen diensten en tussen dossiers. Dossiers vanuit kortverblijf starten doorgaans sneller op dan een 'regulier' dossier en duren maximaal 6 maanden, wat beduidend korter is dan de gemiddelde begeleidingsduur van 205 dagen die uit de registratiegegevens voortkomt. De intensiteit van de begeleiding varieert eveneens tussen diensten en tussen dossiers, maar het decreet voorziet daarin ook geen concreet kader. Over het algemeen is er in de dossiers sprake van een intensieve begeleiding waarin de begeleider meerdere keren per week contact heeft met de jongere en zijn of haar context.

Uit de gegevens die betrekking hebben op de **gedeelde trajecten** en de samenwerking met de GI kunnen verschillende scenario's afgeleid worden waarin de GI betrokken is bij de DCB. Uit de registratiegegevens blijkt dat de DCB bij de meerderheid (64 procent) van de dossiers werd opgestart bij uitstroom uit de GI. In die dossiers ontvangen de diensten verslaggeving vanuit de GI waar zij op verder kunnen bouwen in de DCB. Daarnaast zijn er ook gedeelde trajecten waarbij de DCB opstart tijdens het traject in de GI of waarbij de jongere in de GI terechtkomt tijdens de DCB. Als er sprake is van een gedeeld traject, dan bedraagt de overlap in 59 procent van de dossiers 30 dagen of meer. Het aantal gedeelde trajecten blijkt

echter doorheen de jaren te dalen. In gedeelde trajecten is er over het algemeen sprake van een vlotte samenwerking tussen de diensten en de GI. De afstemming en informatiedeling gebeurt op vaste overlegmomenten in de GI, waar ook de jongere en eventueel zijn context bij aansluit.

Dit onderzoek laat niet toe om harde uitspraken te doen over de effectiviteit van DCB. De resultaten uit de derde stap van het onderzoek maken het echter wel mogelijk om enkele **indicaties van doelbereiking** weer te geven. Volgens de registratiegegevens in BinC worden in de meerderheid van de dossiers (68 procent) de doelstellingen (grotendeels) bereikt. Daar tegenover staat dat in 39 procent van de dossiers nog vervolghulp aangewezen blijkt. De doelstellingen vloeien enerzijds voort uit het decreet, maar anderzijds worden in het handelingsplan ook doelstellingen gesteld bij wat op dat moment relevant is voor de jongere en zijn of haar context. Vanuit het herstelgerichte aspect van DCB gaat er veel aandacht uit naar herstel binnen de context van de jongere. Ondanks dat sommige breuken niet meer te herstellen blijken, werden in de meerderheid van de dossiers wel indicaties gevonden die wijzen op een bepaalde mate van herstel tussen de jongere en zijn of haar context. Het delictgerichte aspect van de begeleiding houdt in dat de gevolgen van de feiten en slachtofferschap worden besproken en dat er wordt stilgestaan bij het gedrag van de jongere. De cliënten benoemden enkele voorbeelden die wijzen op indicaties van gedragsverandering, maar vaak blijkt meer tijd nodig dan er binnen DCB is om effectief tot gedragsverandering te komen. De dossiers doen vermoeden dat recidive voorkomen wordt, maar het blijkt moeilijk te achterhalen doordat men afhankelijk is van wat de jongere hierover vertelt en wat er boven water komt tijdens de begeleiding. Bovendien is er geen zicht op recidive na de begeleiding. Andere doelen die in de begeleiding opgenomen worden, hebben vaak te maken met school, (studenten)werk, drugsgebruik, vrije tijd of dagbesteding. Uit de dossiers bleek opnieuw dat er binnen de DCB vaak stappen richting doelbereiking werden gezet, maar dat de doelstellingen te ambitieus waren om binnen de vooropgestelde termijn te behalen.

Tenslotte werd er binnen dit onderzoek stilgestaan bij de **ervaringen** van de verschillende partijen die bij de DCB betrokken zijn. De samenwerking tussen de diensten en de GI wordt over het algemeen positief ervaren. De gedeelde informatie is een meerwaarde voor hen allebei. De accenten in deze informatiedeling verschillen naargelang het moment waarop het traject van de jongere opstart. De overlegmomenten in de GI maken het mogelijk om op maat van de jongere en transparant af te stemmen. De verbeterpunten die worden aangehaald voor deze samenwerking zouden grotendeels opgevangen kunnen worden door duidelijke afspraken te maken bij de start van elk traject. De cliënten die geïnterviewd werden, waren allen tevreden over de afgelopen begeleiding. De manier waarop de DCB werd aangepakt, en de mate waarin de ouders betrokken werden, verschilde tussen de cliënten. Aan het einde van de begeleiding merkten zij wel allemaal een zekere mate van verandering op. Een goede 'klik' tussen de begeleider en de cliënten is volgens de cliënten en de diensten belangrijk voor een goed verloop van de begeleiding. Uiteindelijk zal een zekere mate van bereidheid om te veranderen noodzakelijk zijn om enig resultaat te bereiken. Daar tegenover staat dat een gebrek aan motivatie, psychiatrische problematieken en een taalbarrière knelpunten kunnen vormen voor een goed verloop van de begeleiding en uiteindelijk ook doelbereiking.

6. Aanbevelingen

De resultaten uit dit onderzoek geven aanleiding tot enkele aanbevelingen met betrekking tot de methodiek en praktijk van DCB in Vlaanderen.

Daarbij worden de volgende aanbevelingen **naar het beleid** geformuleerd:

1. Voorzie in een duidelijk kader wie tot de doelgroep van DCB behoort.
2. Kijk erop toe dat de juiste doelgroep doorstroomt naar DCB en voorkom zo dat breuken in de trajecten ontstaan.
3. Informeer de besluitvormers goed over wat DCB inhoudt, wie tot de doelgroep behoort en hoe deze module zich verhoudt tot andere reacties (zoals herstelbemiddeling, leerproject, positief project, contextbegeleiding kortdurend intensief).
4. Blijf inzetten op het wegwerken van wachtlijsten in de jeugdhulp.
5. Voorkom dat (de duur van) vrijheidsberoving afhankelijk is van wachtlijsten.
6. Voorzie voldoende modules zodat er maximaal ingezet kan worden op re-integratie en een naadloze overgang voor jongeren in gesloten begeleiding
7. Wees ervan bewust dat de doelgroep binnen DCB vaak multiprobleemgezinnen betreft, waarbij er op verschillende levensdomeinen problemen zijn. Zet ook verder in op initiatieven die maatschappelijke problemen (o.a. armoede, discriminatie) aanpakken.
8. Zet praktijkonderzoek naar DCB verder, zodat diensten hun methodiek verder kunnen onderbouwen en daarmee bestaande praktijk kunnen verbeteren. Betrek daarbij de zeven diensten die sinds 2022 modules DCB aanbieden.
9. Onderzoek hoe doelrealisatie van DCB in kaart gebracht kan worden.

Daarnaast worden ook enkele aanbevelingen **naar de praktijk** geformuleerd:

10. Bouw een samenwerking uit met regionale partners uit andere sectoren (psychiatrie, drughulpverlening, huisvesting, arbeid, zorg voor personen met een handicap) en maak gebruik van deze samenwerking.
11. Maak gebruik van andere modules (bv. contextbegeleiding kortdurend intensief) wanneer de aangemelde jongere niet aansluit bij de doelgroep van DCB en voorkom zo dat breuken in de trajecten ontstaan.
12. Blijf voorzien in materialen, ondersteunende overlegmomenten en opleiding in de methodiek voor personeel om hun behandelcompetentie te optimaliseren.
13. Wissel *good practices* uit met andere DCB-diensten m.b.t. de aanpak bij specifieke feiten of een bepaalde doelgroep.
14. Vermijd onzekerheid voor de jongeren m.b.t. de termijnen van DCB en hou vast aan de termijnen bepaald in het decreet.
15. Zorg voor een toeleiding naar vervolgmodes of nazorg in die dossiers waarin er nog een vraag is naar of nood is aan vervolghulp.

16. Voorkom abrupte eindes in de trajecten op 18 jaar door, binnen de wettelijke grenzen, termijnen te laten afhangen van het risicoprofiel van de jongere en de methodiek.
17. Blijf onderzoek voeren naar de praktijk om deze met *practice based evidence* te kunnen onderbouwen.
18. Blijf inzetten op een goede, consistente registratie in de registratiesystemen.
19. Vermijd in gedeelde trajecten misverstanden over de betrokkenheid in overlegmomenten en informatiedeling door hierover duidelijke afspraken te maken - zij het overkoepelende afspraken, zij het aan de start van elk gedeeld traject.
20. Maak werk van meetbare/haalbare doelen in de handelingsplannen om verandering of doelbereiking te monitoren.
21. Voorzie in een aangepast aanbod, en eventueel een samenwerking met tolken, voor cliënten met een andere thuistaal of etnisch-culturele achtergrond.